

PISA-2006 ARAŞTIRMASINDAN KÜÇÜK BİR YANSITMA-I: OKUL MÜDÜRLERİNİN ÖĞRETMENLERİ DEĞERLENDİRMESİ

Yaşar Ersoy

Emekli Öğretim Üyesi; ODTÜ, Ankara

Bu incelemede PISA-2006 araştırmalarında elde edilen verilerden bir kesim yeniden mercek altına alınarak fen bilgisi/bilimleri öğretmenlerinin mesleki gelişimleri ve karşılaştıkları bir dizi sorunlar incelenerek konuyla ilgili okul yöneticilerinin görüşleri yansıtılmakta; özellikle Türk öğretmenleriyle ilgili bazı durumlar açıklanarak yorumlanmaktadır.

Eğitimin ne olduğu, kimin için neden ve nasıl olması gerektiği yıllardır çok yerde açık ve anlaşılır bir biçimde yazılmış ve anlatılmış; ayrıca eğitim dizgesinin (sistem) çeşitli boyutları ve bazı bileşenlerinin neler olduğu, örneğin öğretmen eğitiminin nasıl olması gerektiği, özellikleri, iş ve günlük yaşama etkileri tartışılmıştır. Bu konuda tüm paydaşların uzlaştığı görüşler ve hedefler kadar uzlaşamadıkları durumlar, özel amaçlar, beklentiler ve kaygılar vardır. Çünkü pek çok belirsizliğin ve olasılığın var olduğu eğitim olgusunda başlatılan tartışmaların temeli gevşek veya kaygan olup oldukça kapsalı, sağlıklı ve güvenilir yeni verilere gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle son yıllarda ülkeler arasında sağlanan işbirliği çerçevesinde bir dizi karşılaştırmalı ortak eğitim araştırmalarının gerçekleştirilmekte olduğuna tanık olmaktadır (OECD, 2006; PISA, 2003; PISA, 2006).

Gevşek ve kaygan zeminlerde uzlaşmaya çalışmanın ve sorunlara çözüm aramanın sonuçta bir yararının olmadığı bilinmelidir. Daha açıkçası daha nitelikli eğitimle ilgili anlaşılamayan, uzlaşılamayan ve her ülkede çözüm bekleyen çeşitli sorunlar olduğu gibi bunlarla ilgili yeterince berrak olmayan veri bulanıklıkları ve bilgi kirlilikleri bulunmaktadır. Örneğin, pek çok ülkede matematik, fen/bilim ve teknoloji okuryazarlığının açık-seçik tanımı yapılmış ise de sorunu çözümü için başta okullar olmak üzere eğitim dünyasında elverişli ortam ve iklim yaratılamamıştır. Eğitimin bir toplum için önemi anlaşılmalı olsa da değerlendirilmesi biraz daha bulanık boyutlar, bileşenler ve çok sayıda dinamik öğeler içermektedir. Örneğin, kurumlar, kuruluşlar ve kişiler kendi öz değerlendirmelerini yapmaları istendiğinde nesnel ölçütlerden çok öznel ölçütleri kullanmaya meyilli olmakta; bunun bir sonucu olarak paydaşlardan ortak görüş ve tutarlı bilgi edinmek zor olmaktadır. Oysa nesnel ve çağdaş ölçütler kullanılmadan sağlıklı bir değerlendirme yapılması olanaklı değildir.

Günümüzde özellikle ileri düzeyde endüstrileşmiş toplumlarda eğitim insan kaynağının ya da işgücünün toplumsal gereksinimler çerçevesinde etkin olarak hazırlanması biçiminde önem verilmekte ve değerlendirilmektedir. Bu bakış noktasından eğitim bir yandan

toplumsal anlamda yeniden üretimi, diğer yandan da bireylerin çeşitli rol ve beceriler kazanmasını ve dönüştürmesini sağlamaktadır. Dahası eğitim, ekonomik ve sosyal gelişimin itici bir gücü olup herkese yaşam boyu daha nitelikli eğitim olanaklarını sunmak çağdaş ülkelerin ve sosyal bir devletin önemli görevlerinden biridir. Bu incelemede PISA-2006 araştırmalarında elde edilen verilerden bir kesim yeniden mercek altına alınarak fen bilgisi/bilimleri öğretmenlerinin mesleki gelişimleri ve karşılaştıkları bir dizi sorunlar incelenerek konuyla ilgili okul yöneticilerinin görüşleri yansıtılmakta; özellikle Türk öğretmenleriyle ilgili bazı durumlar açıklanarak yorumlanmaktadır.

Okul Müdürlerinin Öğretmenleri Değerlendirmeleri

Uluslararası karşılaştırmalı eğitim araştırmaların bir kısmı, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapmakta olan öğretmenlerle ilgilidir. Özellikle AB (Avrupa Birliği/*EU: European Union*) ve OECD (*Organisation for Economic Cooperation and Development/*Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü) ülkelerinde öğretmen yetiştirme, göreve atanma, aylık ücretleri, sınıflarda öğrenci/öğretmen oranı, yaş grubuna ve cinsiyete göre durumları incelenerek rapor edilmektedir (OECD, 2006). Dahası öğretmenlerin nitelikleri ve yeterlikleri, katılmakta oldukları mesleki eğitim kursları, ayrıca kendilerini yenileme olanakları ve fırsatlar da incelenerek ilgililerin bilgisine sunulmaktadır.

Hazırlanan bu tür raporlarda tartışılacak çeşitli konular; ders çıkartılacak çok sayıda görüşler ve bazı değerli öneriler bulunmaktadır. Örneğin, PISA-2003'ün gerçekleştirildiği OECD ve OECD+ ülkelerinde yalnızca öğrencilerin matematik, fen bilimlerinde performansları ve problem çözme becerileri değil ayrıca bir ülkede birtakım bölge ve okul türlerine göre okulların birtakım olanakları, öğretmen ve öğrencilerin genel durumu hakkında da bilgi edinilmiştir (PISA, 2003; EARGED, 2003, 2005). Öğrencilerin başta problem çözme becerileri olmak üzere matematik ve fen bilgisinde bazı yeterlikleri araştırılan incelemede eğitimde başarıyı etkileyen birtakım örtük değişkenler ve etmenler de araştırılmış, bu yönde araştırmanın gerçekleştirildiği okullarda görev yapan okul müdürlerinin bilgisine başvurulmuştur. Geçerliliği ve güvenilirliği daha önceden belirlenen bir sormaca (anket) ile okul müdürlerinden birtakım veriler derlenmiş, derlenen veriler analiz edilerek Türkiye ile ilgili elde edilen bulgular rapor edilmiştir (PISA, 2003).

(a) Öğretmen Sayısı ve Deneyimi: Araştırmanın yapıldığı okullarda görev yapmakta olan okul müdürlerine göre öğretmen sayısı ve öğretmenlerin deneyimi matematik ve fen eğitimini etkileyen örtük değişkenlerden biri olup konuyla ilgili görüşleri özetle şunlardır:

- Okulda deneyimli öğretmenlerin bulunmaması, sırayla %50 ve %30 oranında “çok” ve “büyük ölçüde” eğitim sürecini ve niteliğini etkilemektedir.
- Uygun nitelikte fen bilgisi öğretmenin bulunmaması sırayla %42 ve %36 oranında, uygun nitelikte matematik öğretmenin bulunmaması ise %49 ve %35 oranında “çok” ve “büyük ölçüde” eğitim sürecini ve niteliğini etkilemektedir.

Okul müdürlerinin görüşlerini yansıtan bu görüşlerin ölçekleştirilmiş toplam puanı (ÖTP) hesaplanacak olursa her biri için sırayla 0.81, 0.78 ve 0.82 elde edilir. Bu sayısal göstergelerin anlamı çok açık olup okul müdürleri öğretmen değişkeni veya etmeniyle gözlemledikleri birtakım olumsuzlukları açıklamaya çalışmaktalar. Okul müdürlerinin görüşlerine göre öğretmen sayısındaki yetersizlik OECD ülkelerinin ortalamasının üzerinde olup yalnızca fen liselerinde sorun biraz daha azdır. Bu görüşü okul müdürlerinden yarıdan çoğu paylaşmaktadır.

(b) Öğretmen Davranışları: Okul müdürlerinin görüşlerine göre öğretmenlerin öğrenmeyi engelleyici davranışlarının puanlarının ortalaması, OECD ülkeleri ortalamasından önemli ölçüde düşük olup Türk öğretmenlerin beklenmeyen ölçüde engelleyici davranışlarda buldukları yansıtılmaktadır. Daha açıkçası Türkiye’de PISA-2003 araştırmasının yapılmış olduğu okullarda öğretmen davranışlarıyla ilgili olarak okul yöneticisi müdürler, G₂₁: “Öğretmenlerin öğrencilerin tüm gizil güçlerini kullanmaları için özendirilmemeleri” görüşüne/önermesine Ölçeklendirilmiş Toplam Puan (ÖTP)’ı 0,70 ölçüsünde katılmaktalar. Okul müdürleri, G₂₂: “Öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerinin düşük olması” ve G₂₃: “Öğretmen-öğrenci ilişkilerinin düşük olması” görüşlerini sırayla 0,68 ve 0.67 ölçüsünde yansıtmaktalar. Daha ilginç olanı ise G₂₄: “Öğretmenlerin değişmeye açık olmaması” ve G₂₅: “Öğretmenlerin öğrencilerin kişisel gereksinimlerini karşılayamaması” önermelerine okul müdürleri büyük ölçüde (0,62 ve 0,58) katılmakta, öğretmenlerin G₂₆: “Öğretmenlerin öğrencilere katı davranması” ise görüşlerinde 0,54 oranında yer vermektedirler. Burada bir kesiti yansıtılmış olan görüşler, kuşkusuz her okulda aynı düzeyde olmadığı gibi okul müdürlerinin kişisel görüşleri olup başka yollardan bu bilgilere açıklık kazandırılması, kuşkulu olanların doğrulanması gerekir. Öte yandan, Türkiye’de okul türleri karşılaştırılacak olursa en sorunlu olanlarının özel liseler ve ilköğretim okulları olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmen Yetersizliklerin Öğretimi Engellemesi

Okullarda öğretim ve eğitim etkinliklerde başarının kilidini açacak olan anahtar öğretmendedir (Ersoy, 1997). Anahtar, öğretmenin sahip olduğu bilgi ve beceri, mesleğinde

yetkinlik düzeyidir. Söz konusu yetkinliğin bir kesimi hizmet öncesi eğitim yıllarında edinilirken diğerleri yaşam boyu eğitim anlayışıyla mesleki gelişim etkinliklerine etkin katılımı gerçekleştirilebilir. Ne var ki öğretmenlerin yıllar geçtikçe edindikleri deneyimler yetkinlik için bir göstere olmasına karşın öğretmenlerin yaşı ilerledikçe oluşan özgüven ve yorgunluk sürekli gelişmeye, yeniliklere uyum göstermeye ket vurabilmektedir. Bu konuda gerek öğretmenler ve okul yöneticileri gerekse eğitimciler bazı ortak görüşleri paylaşmış olsalar bile sorunların çözümünde değişik düşüncelere sahip olabilmektedir.

Bir okulda eğitim amaçlı kaynakların eksikliği veya yetersizliği ya da var olanların yerinde kullanılmaması öğrenmeyi engellediği, öğrencilerin başarısını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle iyi okullar, bir bakıma fiziksel altyapıları ile donanımı yeterli okul demektir. Ancak, bir okulda donanım bağlamında kaynakların yeterli olması gerekli koşullardan biri iken tek başına yeterli olmayıp bunları kullanacak yetkin öğretmenler gerekir. Bu çerçevede PISA 2006 çalışmasında öğrenci başarı testlerine ek olarak okul yöneticilerin ve bazı dal (brans) öğretmenlerin görüşlerine başvurularak öğretimi engelleyen etmenlerin neler olduğu araştırılmıştır. PISA, bilindiği gibi OECD ülkelerinin ve diğer bazı ülkelerin 15+ yaş grubu öğrencilerinin, matematik, fen bilimleri (fizik, kimya, biyoloji) ve o ülkenin resmi dilinde okuryazarlık başta olmak üzere katıldığı bir çalışma olup üç yılda bir yenilenmektedir (PISA, 2003; PISA, 2006).

Çizelge 2’de okul müdürlerine göre bazı derslerin öğretiminde öğretmenlerin yetersizliğinin neden olduğu engellemelerin yüzdesi görülmektedir. Okul müdürlerine göre okullarda bazı derslerin öğretiminde öğretmen niteliklerinde eksiklikler olup AB ülkeleri ağırlıklı ortalaması %14’dir. Çizelge 2 incelendiğinde okul müdürlerine göre AB ülkeleri içinde öğretmen yetersizliğindeki eksiklikler nedeniyle öğretimin niteliğinin en çok etkilendiği ülkeler, Lüksemburg, Belçika ve Estonya iken en az etkilenenler Portekiz ve Polonya’dır. En son satırda yer alan Türkiye ile ilgili göstergelere bakıldığında yüzdelerin AB ülkelerinin her birinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, fen bilgisi (bilimleri) ve matematik derslerinde öğretmenlerin nitelik yetersizliğinde eksikliğin etkisinin, sırayla %63,4 ve %65,6 olarak yansıtılmaktadır. Yüzdeler her ne kadar okul yöneticisi müdürlerin kendi kişisel görüşlerini yansıtıyor olsa da içinde doğruluk payının olabileceği hiçbir nedenle göz ardı edilmemelidir.

Çizelge 2. Okul müdürlerine göre PISA 2006'da 15 yaş grubu öğrencilerin bazı derslerin öğretimde öğretmenlerinin yetersizliğinin neden olduğu engellenen yüzdesi

Ülkeler/ Dersler	Matematik	Fen Bilim.	Dil	Diğerleri
*EU (AB) _{orta}	12,8	14,9	8,5	23,7
Almanya	19,2	36,7	11,5	43,5
Avusturya	3,1	8,9	2,6	14,6
Belçika	36,6	27,8	22,5	46,0
Bulgaristan	2,3	1,3	1,9	22,6
Çek Cumhuriyeti	10,1	16,2	6,1	34,6
Danimarka	5,3	24,1	3,6	25,6
Estonya	27,1	23,5	19,4	39,9
Finlandiya	2,2	2,2	1,3	11,7
Hollanda	17,5	9,0	11,7	31,6
İngiltere	24,0	17,4	12,7	22,8
İrlanda	6,6	9,1	6,0	36,7
İsveç	4,7	7,4	3,6	13,1
İspanya	4,9	4,4	3,3	10,1
İtalya	15,4	12,6	13,8	20,7
İzlanda	16,3	25,4	7,8	20,9
Lituanya	11,8	16,5	4,1	17,1
Lincestayın	5,4	9,1	0,0	1,7
Letonya	14,2	14,7	6,2	27,2
Lüksemburg	44,7	33,9	52,5	39,8
Macaristan	4,2	5,1	1,7	9,4
Norveç	16,7	19,7	9,2	35,3
Polonya	2,1	2,0	0,0	11,5
Portekiz	1,3	0,0	0,0	2,7
Romanya	0,6	2,2	4,1	12,1
Sırbistan	7,9	14,5	1,9	14,4
Türkiye	63,4	65,6	58,7	62,9

Kaynak: PISA-2006 ve CRELL hesaplamaları

*EU ortalaması, araştırmaya katılan PISA EU ülkelerinin ağırlıklı ortalamasıdır.

Not: AB ülkelerinden Fransa, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Malta, Makedonya ile ilgili bilgiler bulunmamakta.

Bazı Sonuçlar

Yer küremizin her bölgesinde ve içinde bulunduğumuz çağda bireyi ve toplumları sürekli ilgilendiren ortak sorunlar, yanıtlanması beklenen bir dizi sorular az değildir. Söz konusu sorunların bir demetini, uzun yıllardan beri yaşanan eğitim sorunları oluşturmaktadır. Bu çerçevede ileri ve çağdaş toplumlarda ilginin yoğunlaştığı sorunlardan bir kesimi ise okullarda matematik, fen ve teknoloji (MFT) öğretimi ve öğretmen eğitimiyle ilgilidir;

eğitimde nitelik sorunu tartışılmaktadır. Bu nedenle pek çok ülkede bir dizi incelemeler ve araştırmalar yapılmakta; geliştirilen bir dizi ulusal ve uluslararası düzeyde projelere sağlanan parasal desteklerle bazı sorunlara çözüm aranmaktadır. Örneğin, PISA-2006 bulgularına bakıldığında okul müdürlerine göre AB ülkeleri içinde öğretmen yetersizliğindeki eksiklikler nedeniyle öğretimin niteliğinin en çok etkilendiği ülkeler, Lüksemburg, Belçika ve Estonya iken en az etkilenenler Portekiz ve Polonya'dır. En son satırda yer alan Türkiye ile ilgili göstergelere bakıldığında yüzdelerin AB ülkelerinin her birinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine okul müdürlerinin görüşlerine göre öğretmenlerin öğrenmeyi engelleyici davranışlarının puanlarının ortalaması, OECD ülkeleri ortalamasından önemli ölçüde düşük olup Türk öğretmenlerin beklenmeyen ölçüde engelleyici davranışlarda buldukları yansıtılmaktadır.

Özetleyecek olursak öğretmen eğitimi, günümüzde güncel eğitim sorunlarından biri olup pek çok ülkede sıcak tartışmalara konusu olmaktadır. Genelde öğretmen, özelde fen bilgisi (bilimleri) öğretmenlerinin hizmet öncesinde yetiştirilmesi ve eğitimi alanında çeşitli modeller geliştirilmiş olup bir kısmı başarılı ürünler vermektedir. Modeller içinde Kuzey Avrupa ülkelerinde ve Uzak Doğu ülkelerinin bir kısmında son dönemlerde uygulanan modeller dikkat çekmektedir. Örneğin, PISA 2006'da üstün başarı sergileyen Finlandiya eğitim dizgesinin bir bileşeni olarak fen bilgisi öğretmen eğitimi modelinden esinlenecek ve ülkelerin kendi eğitim dizgelerine uyarlayacağı uygulamalar bulunmaktadır. Bu konuda Türkiye'de bir dizi değişim ve dönüşüm gerçekleştirilmeli; öğretmen yetiştirme ve eğitimi konusunda daha etkin ve verimli yeni modeller oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- EARGED (2003). *TIMSS 1999 Türkiye Raporu*. Ankara: MEB-EARGED Yay.
- EARGED (2005). *PISA-2003 Projesi Ulusal Nihai Raporu (2005)*. OECD PISA-2003 Araştırmasının Türkiye ile ilgili sonuçları. Ankara: MEB-EARGED Yay.
- Ersoy, Y. (1997). "Sürekli eğitim gereksinimi ve öğretmeni yetkinleştirme: Türk eğitim sisteminde gözlemlenen bazı sorunlar ve öğretmenin sürekli eğitimi". *Çağdaş Eğitim Dergisi* 22 (1997) (sayı: 234, Temmuz), ss.4-5.
- OECD (2006). *Education at a Glance*. OECD Indicators. Paris: Author.
- PISA (2003). *Programme for International Student Assessment*. Paris: OECD Pub.
- PISA (2006). *Programme for International Student Assessment*. Paris: OECD Pub.